

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗВОЗДЕЦЬКА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.4

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПРОЦЕДУР В УКРАЇНІ:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ужгород – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент
Подорожна Тетяна Станіславівна,
професор кафедри теорії держави і права
Львівського торговельно-економічного університету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Савчин Михайло Васильович,
викладач Національної школи суддів України

кандидат юридичних наук, доцент
Івановська Алла Миколаївна,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Захист відбудеться 17 квітня 2021 р. о 09 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий 15 березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р. М. Фрідманський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Від початку незалежності і дотепер в Україні діє парламент. По суті, можна стверджувати, що новітній український парламентаризм має безперервний характер. Концепція парламентаризму пов'язана не з формальною наявністю в країні парламенту, а з його позитивною діяльністю, правилами її здійснення. Проте мало закріпити відповідні правила. Треба ще забезпечити їх відповідними процедурами. Ефективність законодавчих процедур і дотримання правил юридичної техніки належать до найбільш складних і комплексних проблем законотворчості. В умовах, коли в сучасному світі стійкою тенденцією стає зростання інтенсивності законотворчої діяльності та розширення сфери законодавчого регулювання суспільних відносин, саме від забезпечення процедурних і технічних чинників багато в чому залежить не тільки формування цілісної, несуперечливої і стабільної системи законодавства, а й забезпечення високої якості прийнятих законів.

Удосконалення парламентських процедур – комплексна проблема, яка пов'язана насамперед з процесуальною складовою парламентського права як фундаментального інституту конституційного права. Парламентське право України протягом останніх років відзначається стрімкими темпами розвитку. Ідеться, зокрема, про істотне збільшення обсягу нормативного матеріалу, що загалом характерно для конституційного законодавства нашої держави. Так, починаючи з вересня 2020 року, Верховна Рада України спільно з Кабінетом Міністрів та Офісом Президента України працює над Планом законопроектних робіт на 2021 рік. Наразі План нараховує 376 законопроектів, що згруповані за 20 різними блоками. Ці блоки відповідають основним напрямам державної політики. Це і європейська інтеграція, і цифрова трансформація, і економічний розвиток, і охорона здоров'я, і освіта тощо¹. До Плану увійшли й законопроекти, що стосуються народовладдя через всеукраїнський референдум, а також реінтеграції тимчасово окупованих територій, питання, пов'язані із захистом прав мирних громадян, постраждалих унаслідок збройної агресії; питання реформування судоустрою та правоохоронних органів, питання перехідного правосуддя; питання корінних народів, що особливо важливо для повернення Автономної Республіки Крим. Чималий блок питань пов'язаний з антикорупційною стратегією. Це законопроекти щодо повернення довіри до Конституційного Суду України, законопроекти, що стосуються завершення судової реформи, перезапуску Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів та запровадження елементів народовладдя в систему судової влади тощо.

Обрані Українським народом члени парламенту в процесі здійснення своїх повноважень зобов'язані виправдати вибір народу. Але від яких чинників залежить довірливе ставлення виборців до законодавчого органу? По-перше, ефективність діяльності будь-якого парламенту залежить передусім від обсягу та якісного виконання своїх повноважень (матеріально-правовий аспект). По-друге, не меншою мірою результативність дій парламенту зумовлена тим, наскільки доцільно і при цьому демократично організована його робота (процедурний, процесуальний

¹ Які законопроекти розгляне Верховна Рада України у 2021 році. *Офіційний вебпортал парламенту України*. 2021. 22 січ. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/201852.html> (дата звернення: 25.01.2021).

аспект), зокрема – прийняття якісних законів. Адже невідповідність законопроекту критеріям якості може спричинити притягнення до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, моральної відповідальності. Оскільки законодавчий процес – це не індивідуальна робота одного парламентарія, потрібно врахувати можливість застосування і конституційно-правової (парламентської) відповідальності за прийняття неякісного закону. Введення конституційної відповідальності за неякісну нормотворчу діяльність дасть змогу підвищити не тільки якість цієї діяльності, а й авторитет законодавця.

Парламентські рішення і способи їх прийняття не менш важливі, ніж судові. Водночас наукових праць щодо судочинства є дуже багато, а от парламентські процедури у вітчизняному правознавстві вивчено наразі недостатньо. На значущість парламентських процедур вказує багато вчених, які досліджували проблеми парламентаризму. Зокрема, вагомий внесок у розробку цієї проблематики зробили М. О. Баймуратов, Ю. Г. Барабаш, О. В. Батанов, Я. О. Берназюк, О. В. Білоскурська, О. М. Бориславська, Д. М. Белов, Ю. М. Бисага, О. П. Васильченко, О. Т. Волощук, А. З. Георгіца, І. В. Грищенко, А. А. Єзеров, В. С. Журавський, А. М. Івановська, А. М. Колодій, К. О. Колесник, І. О. Костецька, А. Р. Крусян, В. В. Лемак, Л. І. Летнянчин, О. О. Майданник, О. В. Марцеляк, Р. С. Мартинюк, Н. А. Мяловицька, Р. М. Павленко, Н. М. Пархоменко, В. Ф. Погорілко, Т. С. Подорожна, Х. В. Приходько, С. В. Різник, М. В. Савчин, С. Г. Серьогіна, Т. М. Слінько, О. В. Совгіря, Ю. М. Тодика, В. М. Шаповал, С. В. Шевчук, Ю. С. Шемшученко, В. В. Федоренко, О. Ф. Фрицький, О. І. Ющик, О. Н. Ярмиш та ін. Наукові праці І. В. Грищенка, О. П. Євсєєва, І. Й. Магновського, Н. С. Лихачова, Т. А. Француз-Яковець присвячені дослідженню деяких видів парламентських процедур та їхнім сутнісним характеристикам у конституційному праві. Парламентські процедури крізь призму визнання за громадянами (народом) права законодавчої ініціативи досліджували Г. І. Задорожня, Ю. Р. Мірошніченко, А. О. Селіванов, М. М. Смуk, О. В. Щербанюк та ін. Особливу увагу авторка присвятила дослідженню публікацій І. Є. Словської, роботи якої були взяті за основу при викладенні питань у більшості структурних елементів дисертації. Водночас проблеми удосконалення парламентських процедур в Україні потребують спеціального аналізу з огляду на їхню соціальну значущість і недосконалість правового регулювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженим Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 213-р, а також плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015–2021 рр. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної

Європи у ХХ–ХХІ ст.», яка розробляється науковцями Ужгородського національного університету (номер державної реєстрації 0198U007793).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є визначення конституційно-правової природи парламентських процедур та практичних аспектів забезпечення їх реалізації в Україні.

Для досягнення вказаної мети потрібно було вирішити такі *завдання*:

- визначити поняття та юридичні властивості парламентських процедур;
- розглянути склад парламентських процедур;
- розкрити сутність джерел парламентських процедур;
- виокремити функції та види парламентських процедур;
- охарактеризувати інформаційне забезпечення парламентських процедур;
- проаналізувати аналітичне забезпечення парламентських процедур;
- висвітлити конституційні засади реалізації парламентських процедур;
- показати роль правової свідомості та правової культури в забезпеченні безконфліктності реалізації парламентських процедур в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення реалізації парламентських процедур.

Предметом дослідження є конституційно-правове регулювання парламентських процедур в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є система філософсько-світоглядних підходів, принципів, загальнонаукових і конкретно-наукових методів пізнання, які забезпечили об'єктивний аналіз предмета дослідження. Зокрема, було застосовано загальнонаукові методи дослідження: системний (підрозділи 1.2, 2.1–2.3, 3.2), історичний (підрозділи 1.1, 1.3), структурний (підрозділи 1.2, 2.1), інституційний (підрозділ 3.1), нормативний (підрозділ 1.3), емпіричний та логічний методи: абстрагування і конкретизація, аналіз та синтез, дедукція та індукція (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1–2.3), а також спеціальні юридичні методи: тлумачення правових норм, компаративно-правовий, історико-правовий (підрозділи 1.2, 2.1–2.3, 3.1, 3.2). Застосована методологія дослідження зумовлена специфікою вибраної дисертаційної теми, яка поєднує в собі і загальнотеоретичні, і конкретно-правові елементи. Домінантним методом, який використано в дисертації, став діалектичний, він дав змогу дослідити конституційно-правову природу та виявити практичні засади забезпечення реалізації парламентських процедур в Україні (підрозділи 1.1–1.3, 3.1, 3.2).

Нормативну та емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, закони України, міжнародно-правові акти, практика розгляду справ Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції, довідкові видання, матеріали засобів масової інформації, а також власний досвід.

Наукова новизна отриманих результатів дисертації полягає в тому, що робота є першим в Україні конституційно-правовим дослідженням, у якому проаналізовано конституційно-правову природу парламентських процедур та визначено практичні аспекти забезпечення їх реалізації в Україні. Наукова новизна конкретизується в таких основних науково-теоретичних положеннях, узагальненнях, пропозиціях та рекомендаціях:

уперше:

– доведено, що парламентські процедури є компромісним варіантом владовідносин. Вони є складовою частиною ліберально-демократичної парадигми парламентаризму;

– сформульовано авторську дефініцію поняття «парламентські процедури» як нормативно визначеного виду державного процесу, організаційної форми вираження народного суверенітету та інструменту політико-правового обмеження можливої сваволі парламенту як представницького органу, виражені в поетапності дій уповноважених компетентних суб'єктів, спрямовані на виконання функцій парламенту для конституціоналізації основ конституційного ладу;

– джерела парламентських процедур розглянуто крізь призму природного права (сукупність об'єктивних соціальних цінностей і потреб суспільного буття, а також універсальні норми та принципи, які покладені в основу правової системи): правова ідеологія, праворозуміння, правовий менталітет, правова свідомість, правова культура та правове виховання;

– обґрунтовано, що парламентські процедури є різновидом державної діяльності, оскільки діють на громадян за допомогою правових приписів у межах правових вимог та забезпечують здійснення охоронюваних і примусових заходів держави;

– доведено, що реалізація парламентських процедур забезпечується державним примусом (це відрізняє правове регулювання від інших соціальних регуляторів), політичною активністю парламентаріїв і населення. Згадані засоби сприяють недопущенню порушень правових приписів, відновленню порушеного правового становища суб'єктів, усуненню негативних наслідків, покаранню винних та виконують профілактичну, превентивну функцію;

– парламентські процедури розкрито крізь призму лобістської діяльності: політичного та громадянського лобізму (тиск на парламент, збори, мітинги, походи і демонстрації громадян тощо);

удосконалено:

– положення щодо парламентських процедур як різновиду конституційно-правових відносин, тобто суспільних відносин, врегульованих нормами конституційного права, змістом яких є юридичний зв'язок між його суб'єктами у формі взаємних прав та обов'язків, передбачених відповідною нормою конституційного права;

– положення щодо джерел парламентських процедур, які постають не тільки як нормативний масив (формально виражені загальнообов'язкові правові норми різної юридичної сили), але й соціально-політичні та економічні відносини, морально-етичні настанови, звичаєві правила і традиції (так звані вторинні джерела, які формують «платформу» для подальших юридичних дій, визначають зміст і генезис парламентського провадження);

– класифікацію функцій і видів парламентських процедур, зокрема: 1) за джерелами закріплення – регламентовані Конституцією та іншими джерелами; 2) за суб'єктами реалізації – внутрішньопарламентські, під час яких реалізуються функції всередині законодавчого органу між його окремими структурними підрозділами, міжінституційні (парламент – уряд – президент – суди) та у сфері публічно-правової

відповідальності (парламент – виборці); 3) за основними сторонами змісту парламентської діяльності – законодавча, установча, контрольна; 4) за основними галузями суспільно-політичного життя (об'єктами впливу) – політична, економічна, соціальна, організація оборони країни тощо; 5) за способом впливу на керовану систему – регулятивна, виховна (ідеологічна), охоронна, інтерпретаційна, практично-організаційна (наприклад, формування інституцій); 6) за територіальними межами здійснення – внутрішні (в межах України) і зовнішні (за межами України); 6) за часом дії – постійні і тимчасові; 7) за механізмом реалізації – складні і прості;

- характеристику правового статусу суб'єктів парламентських процедур, поведінка яких є вольовою, а їхні дії переважно владно-імперативні;

- положення щодо відповідальності суб'єктів парламентських процедур, яка є самостійним видом юридичної відповідальності, визначеної нормами конституційного права, що передбачає заохочення державою позитивного діяння суб'єкта таких правових відносин, наслідки якого перевищують вимоги конституційно-правових приписів (позитивний аспект) або негативну реакцію держави на конституційний делікт, а це спричинює накладення на суб'єкта правопорушення визначених санкцій у межах чинного законодавства;

- інформаційне забезпечення парламентських процедур як комплексу засобів, методів і способів пошуку, отримання, документування, обробки, кодування, передачі і збереження інформації про стан і динаміку роботи парламенту; процес задоволення потреб користувачів такої інформації;

- аналітичне забезпечення парламентських процедур, яке можуть здійснювати і профільні структурні підрозділи апарату Верховної Ради України, і секретаріати комітетів, фракцій та помічники-консультанти парламентаріїв;

- положення щодо проведення наукової, правової (юридичної), бюджетної, антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів;

- юридико-технічні правила здійснення парламентських процедур в Україні;
набули подальшого розвитку положення щодо:

- еволюції доктринальних підходів до конституційно-правової природи парламентських процедур;

- соціального характеру парламентських процедур, які є різновидом інших соціальних процедур і стосуються широкої сфери людської життєдіяльності;

- матеріального, ідеологічного, історичного, формально-юридичного значення джерел парламентських процедур;

- системи джерел парламентських процедур як нормативно впорядкованої сукупності нормативно-правових актів;

- напрямів реалізації парламентських процедур, які наповнюються конкретно-історичним змістом та розвиваються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників;

- конституції як визначального джерела парламентського права та легітимності політичної системи;

- характеру інформаційної діяльності законодавчого органу як певної моделі політичного облаштування суспільства, яка має офіційно-публічний характер, тобто відповідне законодавче закріплення легалізованої інституціональної системи;

– правосвідомості як засобу взаємодії суб'єктів парламентських процедур із законом, правом, а через них – з економікою, політикою, громадянським суспільством;

– визначення парламентської діяльності через такі терміни, як «порядок діяльності», «практика роботи», «система дій» і «процес».

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані:

у науково-дослідній сфері – для подальшого теоретичного узагальнення, вироблення пропозицій та висновків стосовно вдосконалення конституційного законодавства, формування методологічної основи і теоретичного підґрунтя дослідження парламентських процедур та практичних аспектів забезпечення їх реалізації в Україні;

у правозастосовній діяльності – застосування в нормопроектуванні запропонованих дефініцій та положень для уніфікації чинного законодавства;

у навчальному процесі – під час розробки і викладання курсів та спецкурсів з таких навчальних дисциплін: «Конституційне право», «Порівняльне конституційне право», «Парламентське право», «Законодавчий процес» тощо;

у правовиховній роботі – для формування правової культури та правосвідомості суб'єктів парламентських процедур.

Основні результати дисертаційного дослідження були враховані і використані: Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики у напрацюванні пропозицій щодо удосконалення чинного конституційного законодавства в частині конституціоналізації парламентських процедур в Україні (*акт про впровадження № 04-26/18-2021/59680 (403741) від 23 лютого 2021 року*); Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича у частині підготовки лекційних та практичних занять з навчальних дисциплін «Конституційне право», «Порівняльне конституційне право», «Парламентські процедури», «Законодавчий процес» (*акт про впровадження від 2 березня 2021 року*).

Наведені в дисертації положення, а також узагальнення нормативно-правового матеріалу можуть бути використані в процесі підготовки навчальних посібників і підручників для студентів та аспірантів юридичних факультетів закладів вищої освіти, а також як допоміжний матеріал у процесі складання навчальних програм.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення та висновки, що становлять її новизну, розроблені авторкою особисто. Для аргументації окремих положень роботи використано праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, зокрема: «Право и проблемы функционирования современного государства» (м. Махачкала, 13 вер. 2015 р.; тези опубліковано), «Интеграция Молдовы и Украины в Европейский Союз: правовой аспект» (м. Кишинів, 6–7 лист. 2015 р.; тези опубліковано), «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16–17 жовт. 2015 р.; тези опубліковано), «Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку законодавства України» (м. Дніпро, 25–26 листоп. 2016 р.; тези опубліковано), «Теорія і практика сучасної юриспруденції» (м. Київ, 9–10 груд. 2016 р.; тези

опубліковано), «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» (м. Одеса, 29–30 груд. 2017 р.; тези опубліковано), «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 8–9 черв. 2018 р.; тези опубліковано), «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 15–16 черв. 2018 р.; тези опубліковано), «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (м. Харків, 6–7 груд. 2019 р.; тези опубліковано).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладено у 28 публікаціях, з яких: 17 наукових статей, опублікованих у фахових виданнях України з юридичних наук, 1 наукова стаття опублікована в зарубіжному періодичному виданні, внесеному до наукометричної бази даних *Web of Science*, 9 тез доповідей і повідомлень на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, 1 стаття опублікована в іншому науковому виданні, яке додатково відображає результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (8 підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (451 найменування), додатків (на 5 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з них 220 сторінок – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його зв'язок з науковими програмами, планами і темами, охарактеризовано мету й основні завдання дослідження, його об'єкт, предмет та використані методи пізнання, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про опублікування результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні засади парламентських процедур» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто наведені в юридичній науці підходи до розуміння конституційної природи парламентських процедур, їхнього складу та джерел.

У **підрозділі 1.1 «Поняття та юридичні властивості парламентських процедур»** відзначається, що парламентські процедури – це нормативно визначений процес реалізації парламентом прав та обов'язків, що сукупно становлять його компетенцію, задля забезпечення ефективного регулювання суспільних відносин, глибокої поступальної їх трансформації. У парламентських процедурах втілена процесуально-правова концепція організації діяльності парламенту, і саме їх дослідження дало змогу проаналізувати, систематизувати і класифікувати напрями та види роботи Верховної Ради України.

Зауважено, що компетенція парламенту проявляється у правовій, організаційній і матеріально-технічній формах. Правова форма характеризується нормотворчою, правозастосовною та правоохоронною (контрольною) діяльністю, спрямованою на регулювання правовідносин. Матеріально-технічна форма не має правового характеру та проявляється у здійсненні допоміжних заходів. Організаційна форма, на відміну від правової, не спричиняє юридичних наслідків і

безпосередньо не формує правовідносин, адже забезпечує виконання завдань і функцій парламенту за допомогою конкретних організаційних форм. Парламентські процедури є складовою частиною парламентського права як фундаментального інституту конституційного права.

Обґрунтовано, що парламентські процедури мають політичний характер, оскільки спрямовані на регулювання специфічної сфери, пов'язаної з реалізацією державної влади. Виконуючи конституційно визначені повноваження, парламент є незалежним офіційним представником суспільства, що забезпечує плюралізм інтересів людини і громадянина. Воля народу, об'єктивована як його влада, набуває в парламентських процедурах особливих формалізованих форм вираження та виступає як державна воля, втілюючись у законодавстві. Наголошено, що регламентовані законодавством парламентські процедури повинні відображати баланс владних повноважень, коли жодна державна інституція не зможе автономно реалізовувати владу.

У *підрозділі 1.2 «Склад парламентських процедур»* здійснено аналіз основних складових елементів парламентських процедур. Доведено, що за змістом парламентські процедури є формою реалізації парламентських функцій на основі правових норм, засобом регулювання суспільних відносин та певним взаємозв'язком прав і обов'язків їхніх учасників. Зазначено, що парламентські процедури містять такі основні елементи: суб'єкти правовідносин; об'єкти правовідносин; зміст правовідносин. Суб'єкт парламентських процедур є суб'єктом конституційно-правових відносин (парламентські процедури, відповідно, – різновид конституційно-правових відносин). Аргументовано, що взаємодія трьох основних суб'єктів парламентських процедур (законодавчої, виконавчої гілок влади та президента) забезпечує прийняття законних і свідомих рішень парламенту, їх точне й неухильне дотримання, виконання і застосування. Такий механізм функціонування покликаний закріплювати підвалини конституційного ладу, сприяти реалізації завдань державного апарату та інститутів громадянського суспільства. Об'єктами парламентських процедур виступають вищі соціальні цінності, що набувають конституційного змісту й отримують закріплення в конституційних принципах.

Специфіка парламентських процедур полягає в особливому механізмі реалізації їхнього змісту, тобто реалізації суб'єктами своїх прав та обов'язків. Зміст парламентських процедур може бути юридичним (суб'єктивні права та юридичні обов'язки, тобто конституційно-правовий статус суб'єктів) і матеріальним (фактична поведінка суб'єктів). Він визначається характером соціального блага або певних інтересів, які виступають передумовою поведінки суб'єктів парламентських процедур.

У *підрозділі 1.3 «Джерела парламентських процедур»* обґрунтовано, що джерела парламентських процедур належать до єдиної системи конституційно-правових норм, які визначають статус легіслатури, її внутрішні і зовнішні відносини та формують, у підсумку, парламентське право. Джерела парламентських процедур охарактеризовано крізь призму ідеологічного, матеріального, історичного та формально-юридичного розуміння.

В ідеологічному значенні джерелами є правосвідомість і пов'язані з нею природне право (сукупність об'єктивних соціальних цінностей і потреб суспільного буття, а також універсальні норми та принципи, які покладені в основу правової системи; правова ідеологія, праворозуміння, правовий менталітет, правова свідомість, правова культура та правове виховання. У матеріальному значенні джерелом парламентських процедур є суспільство, а саме його соціально-економічний, культурний розвиток, соціальні, політичні та економічні умови, які зумовлюють існування конституційно-правових норм. В історичному – це сукупність літописів, судових рішень, пам'яток права, які втратили чинність, що визначають процес зародження і становлення функціонування представницької демократії, слугують об'єктом врахування інтересів різних політичних сил. Історичне значення полягає в тому, що джерела парламентських процедур постають як носії правової інформації, що визначають можливість і доцільність подальших змін конституційно-правового регулювання суспільних відносин.

У формально-юридичному значенні парламентські процедури – це спосіб зовнішнього вираження норми конституційного права, юридично оформлений результат правотворення у вигляді певного документа як форми закріплення, збереження, передачі (поширення) нормативно-правової інформації. Основним джерелом парламентських процедур є Конституція України. Наголошено на важливій ролі регламенту Верховної Ради України. Окрім загальновизнаних джерел у континентальній системі права, якою є також і українська, парламентські процедури регулюються незвичними для вітчизняної практики конституційного будівництва парламентськими традиціями, звичаями, прецедентами.

Розділ 2 «Практичні аспекти забезпечення реалізації парламентських процедур» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано функції та види парламентських процедур, а також сформульовано специфіку інформаційного та аналітичного забезпечення парламентських процедур у процесі забезпечення їх реалізації.

У *підрозділі 2.1 «Функції та види парламентських процедур»* відзначено, що функції парламентських процедур – це основні напрями і види діяльності законодавчого органу, що відображають сутність, зміст та призначення Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади, пов'язані з реалізацією компетенції, закріпленої Конституцією України й іншими нормативно-правовими актами, відповідно до місця і ролі парламенту в механізмі Української держави для досягнення певних завдань та мети. Функції парламентських процедур на практиці втілюються в діяльності парламенту – Верховної Ради України. Виокремлено три основні функції парламенту – законодавчу, установчу (державотворчу, організаційну) та контрольную. Особливою, специфічною функцією є належна законодавча процедура.

Аргументовано, що напрями реалізації парламентських процедур завжди наповнюються конкретно-історичним змістом. Вони постійно розвиваються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, серед яких: радикальні соціальні зміни в суспільстві; зміни типу, форми держави; сутність держави і її соціальне призначення; особливості завдань і цілей, які стоять перед державою на тому чи тому етапі її розвитку; мова, культура, традиції, самобутність населення,

взаємовідносини етносів, які проживають на території країни; науково-технічний, інтелектуальний розвиток; процеси інформатизації суспільства, створення світового інформаційного простору; екологічний чинник; інтеграція світової економіки; міжнародна безпека тощо.

У *підрозділі 2.2 «Інформаційне забезпечення парламентських процедур»* проаналізовано роль інформації в забезпеченні реалізації парламентських процедур. Зазначено, що для задоволення інформаційних потреб фізичних і юридичних осіб та держави парламент здійснює інформаційну діяльність і створює інформаційні служби, системи, мережі, бази і банки даних відповідно до чинного законодавства. Аргументовано, що інформаційні ресурси Верховної Ради України є об'єктом парламентських процедур. Інформаційні ресурси забезпечення парламентських процедур покликані гарантувати національні інтереси України, інформаційні права особи, інтереси органів державної влади й місцевого самоврядування, юридичних осіб усіх форм власності. Такі ресурси є основою інформаційної, економічної, культурної та інших складових національної безпеки.

Наголошено, що процес надання інформації парламентом та власне парламенту – динамічна система одержання, оцінювання, зберігання та перероблення даних, створена для вироблення управлінських рішень, а також сукупність форм документів, нормативної бази і рішень, що реалізуються, щодо обсягів розміщення та форм існування інформації з інформаційної системи в процесі її функціонування, а також система концепцій, методів і засобів, за допомогою яких працівників органів влади та громадян забезпечують інформацією, що й виступає інформаційним забезпеченням парламентських процедур. Інформаційні ресурси (інформація) парламенту як об'єкти парламентських процедур становлять інформаційні ресурси України та спрямовані на забезпечення інформаційного суверенітету України – повноти влади щодо встановлення інформаційного правопорядку в державі і незалежного права держави створювати, передавати і використовувати інформацію без втручання ззовні.

У *підрозділі 2.3 «Аналітичне забезпечення парламентських процедур»* наголошено, що аналітичне забезпечення парламентських процедур – це система збору даних, що передбачає групування інформації в потрібному розрізі для потреб реалізації функцій парламентом. Аналітичне забезпечення є безперервним процесом підтримки парламентських рішень за допомогою певних організаційно-технологічних процедур, інформаційних систем та рівня кваліфікації фахівців Апарату Верховної Ради України. Аналітичне забезпечення дає змогу отримати кількісну та якісну оцінку поточного стану і змін, що відбуваються в роботі парламенту. Воно уможливорює прогнозування тенденцій розвитку і небажаних, і прогресивних явищ. На основі різних методик дослідження розробляються варіанти законодавчих та організаційних рішень, які дають змогу загальмувати розвиток негативних тенденцій і створити сприятливі умови для прогресивного сталого розвитку парламентської діяльності. За допомогою аналізу виявляють невикористані внутрішні резерви, що сприяє ефективному функціонуванню Верховної Ради України.

Зазначено, що аналітичне забезпечення супроводжується моніторингом – систематичним збиранням інформації для спостереження і контролю за розвитком парламентської діяльності. Такі кроки сприяють виробленню довгострокової стратегії розвитку парламентаризму, налагодженню взаємодії між усіма гілками публічної влади. Метою моніторингу є отримання інформації задля усунення невизначеності щодо об'єктів парламентських процедур. Основним завданням моніторингу є аналіз якості парламентської діяльності та реалізації конституційно визначених функцій; прогнозування загроз державному і суспільному розвитку; встановлення відповідності проєктів нормативно-правових актів інтересам громадян та суспільства; розробка на основі отриманої інформації комплексу засобів для запобігання кризам тощо. Потреба в проведенні моніторингу виникає у зв'язку з необхідністю правової, наукової, інформаційної підтримки парламентського процесу.

Розділ 3 «Проблеми реалізації парламентських процедур в Україні» складається з двох підрозділів, у яких розглянуто об'єктивну зумовленість конституціоналізації парламентських процедур у Конституції України 1996 року, обґрунтовано конституційні принципи парламентських процедур та розкрито роль правової свідомості і правової культури в забезпеченні безконфліктності реалізації парламентських процедур в Україні.

У підрозділі 3.1 «Конституційні засади реалізації парламентських процедур в Україні» розглянуто об'єктивну зумовленість конституціоналізації парламентських процедур у Конституції України 1996 року. Зазначено, що важливим на цьому етапі розвитку нашої держави є питання ефективного функціонування Верховної Ради України в механізмі державної влади на основі конституційних принципів та ціннісних засад. Основними принципами парламентських процедур визначено: законність, тобто реалізацію процедур на основі норм матеріального і процесуального права; представництво інтересів громадян України та колективний спосіб роботи, що відображають соціальну і демографічну структуру суспільства; постійність, тобто професійність виконання повноважень; періодичність, яка простежується в порядку проведення виборів та окремих організаційно-правових форм роботи парламенту; відкритість і гласність – доступ до засідань парламенту та його органів передбачених законодавством осіб й обов'язок легіслатури як державного органу інформувати громадськість про результати роботи.

Акцентовано, що принципи парламентських процедур є керівними засадами, які покладені в основу взаємовідносин між народними депутатами, іншими суб'єктами парламентських процедур, з одного боку, і державою – з іншого. Підкреслено, що базові цивілізаційні цінності окреслюють межі безконфліктного простору та визначають принципи й засоби врегулювання зіткнень інтересів. Забезпечення представництва інтересів різних прошарків населення з різними політичними вподобаннями можливе за умови поваги й розуміння з боку політичний опонентів. Лише в цих межах визнається право на парламентську опозицію і, відповідно, можливість компромісу між ними. У контексті реалізації парламентських процедур в Україні звернуто увагу на забезпечення представництва

жінок і національних меншин у парламенті, оскільки саме ці групи мають обмежені реальні можливості отримати доступ до державних посад.

У *підрозділі 3.2 «Правова свідомість та правова культура як чинники забезпечення безконфліктності реалізації парламентських процедур»* стверджується, що парламентські процедури є формою взаємодії суб'єктів, у якій відкрито проявляється зіткнення інтересів і прагнень. Очевидно, що в таких умовах стабільність існування державного ладу та політичного режиму залежатиме від високої правової культури суспільства. Зазначено, що особлива роль правової культури проявляється в процесі розв'язання проблеми протистояння між парламентською більшістю й опозицією.

Наголошено, що правова культура суб'єктів парламентських процедур в умовах глобалізації й інтеграції вже не визначається територіальними межами однієї держави. Відбувається процес інтернаціоналізації та взаємозбагачення різними правовими цінностями, що дає змогу заявляти про формування єдиної загальнолюдської правової культури. Узагальнено, що правова культура суб'єктів парламентської діяльності охоплює ціннісний (аксіологічний) зріз досягнень, які людство накопичило у сфері права, – правосвідомість. Правосвідомість – це засіб взаємодії суб'єктів парламентських процедур із законом, правом, а через них – з економікою, політикою, громадянським суспільством. У сучасних умовах розвитку українського суспільства правосвідомість – це насамперед нове правове мислення, компонент нової правової і загальної культури людини.

Деформація правосвідомості, безперечно, основана на деформації апарату й механізму держави. Наслідком і водночас причиною цього є правовий нігілізм. Низький рівень правосвідомості та правової культури викривлює відображення правової дійсності, показує негативне ставлення її носіїв до чинного права і законодавства. Важливо, що у практиці вітчизняного державотворення наявні приклади відкритої конфронтації законодавчої і президентської, законодавчої і виконавчої гілок, зловживання правом на чесне конституційне провадження і винесення аполітичних рішень Конституційним Судом України, що, безперечно, позначається на функціонуванні легіслатури. Правосвідомість суб'єктів парламентських процедур розкривається також крізь призму політичного лобізму.

У **висновках** узагальнено наявні в юридичній літературі наукові положення і по-новому вирішено важливе наукове завдання визначення конституційно-правової природи парламентських процедур та практичних аспектів забезпечення їх реалізації в Україні. У підсумку сформульовано такі основні результати:

1. Парламентські процедури – це нормативно визначений вид державного процесу, організаційна форма вираження народного суверенітету та інструмент політико-правового обмеження можливої сваволі парламенту як представницького органу, виражені в поетапності дій уповноважених компетентних суб'єктів, спрямовані на виконання функцій парламенту з метою конституціоналізації основ конституційного ладу, що забезпечується державним примусом.

2. Парламентські процедури наділені такими ознаками: вид державного процесу і, отже, правових відносин; організаційна форма вираження народного суверенітету й інструмент політико-правового обмеження можливої сваволі

парламенту як представницького органу (соціальний характер); нормативна визначеність (чітка документальна форма регламентації); поетапність реалізації дій, врегульованих зазвичай процесуальними нормами права; спрямованість на виконання конституційно визначених повноважень парламенту і досягнення нормативно передбаченого результату; політичний характер і динамізм об'єкта правового впливу; уповноважений компетентний суб'єкт здійснення; реалізація забезпечується державним примусом; відображають баланс владних повноважень органів державної влади, метою співпраці яких є конституціоналізація основ конституційного ладу.

3. Парламентські процедури мають такі основні елементи: суб'єкти, об'єкти, зміст правовідносин. Суб'єктом парламентських процедур є учасник таких конституційно-правових відносин, який володіє спеціальною правосуб'єктністю, наділений зазвичай владними повноваженнями. Взаємодія трьох основних суб'єктів парламентських процедур (законодавчої, виконавчої гілок влади та президента) забезпечує прийняття законних і продуманих рішень парламенту, їх точне й неухильне дотримання, виконання і застосування. Об'єктами парламентських процедур виступають вищі соціальні цінності, що набувають конституційного змісту й отримують закріплення в конституційних принципах. Зміст парламентських процедур може бути юридичним (суб'єктивні права та юридичні обов'язки, тобто конституційно-правовий статус суб'єктів) і матеріальним (фактична поведінка суб'єктів). Такий механізм функціонування покликаний закріплювати підвалини конституційного ладу, сприяти реалізації завдань громадянського суспільства.

4. Джерелами парламентських процедур є законодавство (Конституція, закони і підзаконні правові акти), усталена практика, наукові праці з питань парламентської діяльності та інших проблем державотворення. Окрім загальноновизнаних джерел у континентальній системі права, якою є також і українська, парламентські процедури регулюються незвичними для вітчизняної практики конституційного будівництва парламентськими традиціями, звичаями, прецедентами. Фактично, за відсутності належного теоретичного обґрунтування з'являються нові моделі парламентських процедур, які дедалі частіше набувають такої самої юридичної сили, як і чинне законодавство.

5. Основними принципами парламентських процедур є: законність, тобто реалізація процедур на основі норм матеріального і процесуального права; представництво інтересів громадян України та колективний спосіб роботи, що відображають соціальну і демографічну структуру суспільства; постійність, тобто професійність виконання повноважень; періодичність, яка простежується під час проведення виборів та окремих організаційно-правових форм роботи парламенту; відкритість і гласність – доступ до засідань парламенту та його органів передбачених законодавством осіб та обов'язок легіслатури як державного органу інформувати громадськість про результати роботи.

6. Функції парламентських процедур – це основні напрями і види впливу діяльності законодавчого органу, що відображають сутність, зміст та призначення Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в державі й суспільстві, пов'язані з реалізацією компетенції, закріпленої Конституцією України

й іншими нормативно-правовими актами, відповідно до місця і ролі парламенту в механізмі Української держави для досягнення певних завдань та мети.

7. Функції і види парламентських процедур можна класифікувати: 1) за джерелами закріплення – регламентовані Конституцією та іншими джерелами; 2) за суб'єктами реалізації – внутрішньопарламентські, під час яких реалізуються функції всередині законодавчого органу між його окремими структурними підрозділами, міжінституційні (парламент – уряд – президент – суди) та у сфері публічно-правової відповідальності (парламент – виборці); 3) за основними сторонами змісту парламентської діяльності – законодавча, установча, контрольна; 4) за основними галузями суспільно-політичного життя (об'єктами впливу) – політична, економічна, соціальна, організація оборони країни тощо; 5) за способом впливу на керовану систему – регулятивна, виховна (ідеологічна), охоронна, інтерпретаційна, практично-організаційна (наприклад, формування інституцій); 6) за територіальними межами здійснення – внутрішні (в межах України) і зовнішні (за межами України); 6) за часом дії – постійні і тимчасові; 7) за механізмом реалізації – складні і прості.

8. Інформаційне забезпечення парламентських процедур – це комплекс засобів, методів і способів пошуку, отримання, документування, обробки, кодування, передачі і збереження інформації про стан і динаміку роботи парламенту; процес задоволення потреб користувачів такої інформації.

9. Захист інформаційних ресурсів Верховної Ради України є сурозмірним захисту національних інтересів й охоплює заходи із: 1) забезпечення інформаційної безпеки; 2) забезпечення захисту і розвитку інформаційного простору України, а також конституційного права громадян на інформацію; 3) гарантування відкритості та прозорості держави перед громадянами; 4) формування позитивного міжнародного іміджу України.

10. Аналітичне забезпечення процесу розробки і прийняття проміжних та остаточних рішень з проблем парламентської діяльності дає змогу органу законодавчої влади управляти своєю діяльністю завдяки системі збалансованих показників; оцінювати перспективи розвитку; підвищувати обґрунтованість ухвалення рішень; узгоджувати оперативні плани й бюджети зі стратегічними цілями; розширювати можливості аналітики, надані банком даних, засобами багатомірного аналізу інформації, прогнозування й моделювання різних ситуацій; розширення можливостей стратегічного управління на основі засобів аналізу і звітності.

11. Принципи парламентських процедур є керівними засадами, які покладені в основу взаємовідносин між народними депутатами, іншими суб'єктами парламентських процедур, з одного боку, і державою – з іншого. Загальні принципи (наприклад, принципи демократичного правління, розподілу влад, суверенітету народу, верховенства права (законності), повновладдя представницьких органів тощо) є загальними для всієї правової системи, всіх суспільних і державних інститутів. Вони конкретизуються в особливих принципах, які своєю чергою за змістом і значенням можуть слугувати основою для інших принципів; у принципах, що лежать в основі права, утворюють його фундамент і на них ґрунтується право як

загальнообов'язковий соціальний регулятор. Серед цих особливих принципів можна назвати: колективне, вільне обговорення й ухвалення рішень; звітність і відповідальність; гласність, критику і самокритику; залучення громадян до участі в роботі, професійність тощо.

12. Правова культура суб'єктів парламентських процедур – це ступінь правового розвитку суб'єкта, характер його юридичної практики, рівень засвоєння правових норм й об'єктивної оцінки та прогнозування подальшого розвитку суспільства і держави, характер участі в перетворенні правової дійсності, форма правової активності, опанування культури правового мислення.

13. Виховання правосвідомості, правової та політичної культури суб'єктів парламентських процедур безпосередньо пов'язане із традиціями юридичної освіти, що спрямована на підготовку висококваліфікованих правознавців, носіїв сучасного права з почуттям патріотизму. Без таких кадрів розвиток права, зорієнтований на гуманізацію суспільного життя, розбудову правової держави, неможливий.

14. Правосвідомість суб'єктів парламентських процедур розкривається крізь призму лобістської діяльності. Зазначені особи безпосередньо займаються політичним лобізмом, оскільки є політичними суб'єктами і наділені державно-владними повноваженнями. Водночас вони самі виступають об'єктами громадянського лобізму, оскільки зазнають примусу завдяки різним формам народовладдя (тиск на парламент вчиняють через звернення та збори, мітинги, походи і демонстрації громадян тощо).

15. В умовах формування людиноцентристського типу правового розвитку держави забезпечення ефективності впливу громадянського суспільства на легіслатуру досягається в разі врахування, а не нехтування, прав і законних інтересів Українського народу. Лише за такого сценарію єдиний законодавчий орган буде оцінений як суб'єкт гарантування прав людини – вищої соціальної цінності. Високий рівень правової свідомості та правової культури в суб'єктів парламентських процедур може стати щаблем легітимізації їхнього правового статусу серед громадян.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Звоздецька І. В. Інституційна основа становлення парламентаризму в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 37–40.
2. Звоздецька І. В. Інститут парламентських слухань: конституційно-правова характеристика. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2015. № 1. С. 112–115.
3. Звоздецька І. В. Поняття і зміст парламентських процедур. *Право та державне управління*. 2015. № 1. С. 61–64.
4. Звоздецька І. В. Поняття та ознаки суб'єктного складу парламентських процедур. *Право та державне управління*. 2015. № 2. С. 61–64.
5. Звоздецька І. В. Джерела парламентських процедур. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2. С. 58–63.

6. Звоздецкая И. В. Кабинет Министров Украины как субъект парламентских процедур. *Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса*. 2015. № 4 (33). С. 305–309.

7. Звоздецька І. В. Експертне забезпечення законодавчої діяльності: зміст і провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 131–137.

8. Звоздецька І. В. Проблеми оптимізації парламентських процедур. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 327–334.

9. Звоздецька І. В. Правові ознаки парламентських процедур. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 2. С. 35–38.

10. Звоздецька І. В. Президент як суб'єкт парламентських процедур. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. № 2. С. 67–73.

11. Звоздецька І. В. Законодавча процедура у Верховній Раді України: проблеми провадження і правові наслідки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право»*. 2017. Вип. 43, т. 1. С. 64–67.

12. Звоздецька І. В. Прецедент – джерело парламентських процедур в Україні? *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 5, т. 1. С. 51–54.

13. Звоздецька І. В. Правова культура суб'єктів парламентських процедур. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 1-2. С. 190–193.

14. Звоздецька І. В. Правова свідомість суб'єктів парламентських процедур. *Публічне та приватне право*. 2018. № 2. С. 26–30.

15. Звоздецкая И. В. Народные депутаты Украины как основной субъект парламентских процедур. *Jurnalul Juridic National: Teories i Practica*. 2019. № 1 (35). С. 42–45.

16. Звоздецкая И. В. Предотвращение нарушений законодательства субъектами парламентских процедур средствами правовой пропаганды. *Leges et Viae*. 2019. № 3/3. С. 38–42.

17. Звоздецька І. В. Проблема популізму як загроза реальному парламентаризму. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. С. 67–72.

Праці в періодичних виданнях, що входять до наукометричної бази Web of Science:

18. Reznik O. M., Andriichenko N. S., Zvozdetska I. V., Zarosylo V. O., Hryshko V. I. Assessing the activities of the police as a part of the national security sector: experience and prospects. *Revista Género & Direito*. Ano 2020. Vol. 9, no^o5. Special ed. P. 191–204.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

19. Звоздецкая И. В. Депутатский запрос как вид контрольных парламентских процедур. *Право и проблемы функционирования современного государства: матер. XVI Междунар. науч.-практ. конф. (г. Махачкала, 13 сент. 2015 г.)*. Махачкала, 2015. Вып. 9 (36). С. 90–91.

20. Звоздецька І. В. Вплив євроінтеграційної політики на реалізацію парламентських процедур. *Інтеграція Молдови и України в Европейский Союз:*

правовий аспект: матер. Міжнарод. науч.-практ. конф. (з. Кишинев, 6-7 нояб. 2015 з.). Кишинев, 2015. С. 73–76.

21. Звоздецька І. В. Участь України у міжпарламентських організаціях. *Верховенство права та правова держава: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 16–17 жовт. 2015 р.).* Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2015. С. 56–58.

22. Звоздецька І. В. Принципи провадження парламентських процедур: поняття та класифікація. *Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку законодавства України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25–26 листоп. 2016 р.).* Дніпро: Дніпропетр. гуманіт. ун-т, 2016. С. 48–51.

23. Звоздецька І. В. Джерела парламентських процедур: поняття та ознаки. *Теорія і практика сучасної юриспруденції: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–10 груд. 2016 р.).* Київ: Центр правових наук. дослідж., 2016. С. 31–34.

24. Звоздецька І. В. Конституція України – основа функціонування парламенту. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29–30 груд. 2017 р.)* / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 38–41.

25. Звоздецька І. В. Відкритість і прозорість парламенту України як наслідок впливу відкритого інформаційного суспільства. *Юридична наука: виклики і сьогодення: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 черв. 2018 р.).* Одеса: Причорноморська фундація права, 2018. С. 86–90.

26. Звоздецька І. В. Правові проблеми політичної реформи. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 15–16 черв. 2018 р.).* Харків: Асоціація аспірантів-юристів, 2018. С. 21–30.

27. Звоздецька І. В. Принцип законності при реалізації парламентських процедур. *Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6–7 груд. 2019 р.).* Харків, 2019. С. 26–29.

Наукові праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

28. Звоздецька І. В. Процедура ратифікації і денонсації міжнародних договорів. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Сер. «Гуманітарні науки».* 2015. № 9. С. 106–111.

АНОТАЦІЯ

Звоздецька І. В. Конституційно-правове регулювання парламентських процедур в Україні: питання теорії та практики. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України, Ужгород, 2021.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення важливого наукового завдання, що полягає у формуванні цілісної концепції визначення парламентських процедур як інституційної основи становлення парламентаризму в Україні. Сформульовано поняття та юридичні властивості парламентських процедур, визначено їхній склад. Узагальнено специфіку парламентських процедур, яка полягає в особливому механізмі реалізації їхнього змісту, тобто реалізації суб'єктами своїх прав та обов'язків.

Виокремлено джерела парламентських процедур. З'ясовано, що вони належать до єдиної системи конституційно-правових норм, які визначають статус легіслатури, його внутрішні і зовнішні відносини та формують, у підсумку, парламентське право. Охарактеризовано функції та види парламентських процедур. Парламентські процедури розкрито крізь призму реалізації парламентських функцій, які одержують своє практичне втілення в діяльності парламенту.

Розглянуто практичні аспекти забезпечення реалізації парламентських процедур. Зокрема, визначено інформаційне та аналітичне забезпечення парламентських процедур. Окреслено проблеми реалізації парламентських процедур в Україні та запропоновано шляхи їх розв'язання. Наголошено на підвищенні правової культури та правової свідомості суб'єктів парламентських процедур, через участь у реформуванні організації й діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; реформування організації виборів до представницьких органів влади шляхом застосування певного виду виборчої системи; підвищення ролі інститутів громадянського суспільства в законотворчій діяльності, реалізації конституційного статусу парламенту як єдиного органу законодавчої влади.

Ключові слова: парламент, парламентаризм, парламентські процедури, конституція, народовладдя, демократія, парламентські слухання, парламентарії, парламентська практика, законодавча влада, регламент, компетенція, правова свідомість, правова культура.

АННОТАЦИЯ

Звоздецкая И. В. Конституционно-правовое регулирование парламентских процедур в Украине: вопросы теории и практики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет» Министерства образования и науки Украины, Ужгород, 2021.

В диссертации осуществлено теоретическое обобщение и представлено новое решение важной научной задачи, которая заключается в формировании целостной концепции определения парламентских процедур как институциональной основы становления парламентаризма в Украине. Сформулировано понятие и юридические свойства парламентских процедур. Определен состав парламентских процедур. Сделан обзор специфики парламентских процедур, которая заключается в особом механизме реализации их содержания, то есть реализации субъектами своих прав и обязанностей.

Выделены источники парламентских процедур. Выяснено, что они входят в единую систему конституционно-правовых норм, определяющих статус легислатуры, ее внутренние и внешние отношения и формируют, в итоге, парламентское право. Охарактеризованы функции и виды парламентских процедур. Парламентские процедуры раскрыты через призму реализации парламентских функций, которые получают свое практическое воплощение в деятельности парламента.

Рассмотрены практические аспекты обеспечения реализации парламентских процедур. В частности, определено информационное и аналитическое обеспечение парламентских процедур. Обозначены проблемы реализации парламентских процедур в Украине и предложены пути их совершенствования. Отмечено повышение правовой культуры и правового сознания субъектов парламентских процедур, через участие в реформировании организации и деятельности органов государственной власти и местного самоуправления; реформирования организации выборов в представительные органы власти путем применения определенного вида избирательной системы; повышение роли институтов гражданского общества в законотворческой деятельности, реализации конституционного статуса парламента как единого органа законодательной власти.

Ключевые слова: парламент, парламентаризм, парламентские процедуры, конституция, народовластие, демократия, парламентские слушания, парламентарии, парламентская практика, законодательная власть, регламент, компетенция, правовое сознание, правовая культура.

ANNOTATION

Zvozdetska I. V. Constitutional-legal regulation of parliamentary procedures in Ukraine: issues of theory and practice. – A scientific qualification work that should be treated as manuscript. The thesis on obtaining a scientific degree of the PhD in Law by field of study 12.00.02 “Constitutional law; municipal law”. – Public Higher Educational Institution “Uzhhorod National University”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Uzhhorod, 2021.

The thesis provides a theoretical generalization and presents a new solution to an important scientific problem, which is to form a holistic concept of defining parliamentary procedures as the institutional basis for the formation of parliamentarism in Ukraine. Considering this, a number of scientific provisions, conclusions and suggestions have been formulated to improve the regulation of parliamentary procedures by the Constitution of Ukraine.

The concepts and legal properties of parliamentary procedures have been formulated. It is noted that parliamentary procedures are a normatively defined type of state process, organizational form of expression of popular sovereignty and an instrument of political and legal restriction of possible arbitrariness of parliament as a representative body, expressed in gradual actions of authorized competent entities, aimed at performing the functions of parliament to constitutionalise the foundations of the constitutional order, provided mainly by state coercion.

It has been emphasized that parliamentary procedures are endowed with the following legal features: the type of state process and, consequently, legal relations;

organizational form of expression of popular sovereignty and an instrument of political-legal restriction of possible arbitrariness of the parliament as a representative body (social character); normative certainty (clear documentary form of regulation); gradual implementation of actions, usually regulated by procedural law; focus on fulfilling the constitutionally defined powers of the parliament and achieving a clearly regulated result; political nature and dynamism of the object of legal influence; authorized competent subject of implementation; implementation is ensured mainly by the force and opportunities of state coercion. They reflect the balance of power of public authorities, the purpose of which is to constitutionalise the foundations of the constitutional order.

The composition of parliamentary procedures has been determined. It is substantiated that all participants of parliamentary procedures influence the specific subjective rights and obligations of participants of other legal relations. Since parliamentary procedures are voluntary, their subjects have a specific legal status, and their actions are mostly authoritative-imperative. The peculiarity of these political-legal ties is that such subjects most fully express the sovereignty of the Ukrainian people in the exercise of constitutional powers.

It has been emphasized that the responsibility of the subjects of parliamentary procedures is an independent type of legal responsibility defined by the norms of constitutional law, which provides for the state to encourage positive action of the subject of such legal relations, the consequences of which exceed the requirements of constitutional law (positive aspect) or a negative reaction of the state to a constitutional delict, which provides for the imposition of certain sanctions on the subject of the offense within the current legislation. At the same time, it is noted that such subjects of public authority in the state as the people of Ukraine, territorial communities, civil society in general, national minorities, indigenous peoples, to which it is impossible to establish forms and measures of legal responsibility, are not subjects of parliamentary procedures.

It has been generalized that the specificity of parliamentary procedures lies in the special mechanism of implementation of their content, ie realization by subjects of their rights and duties. Some of them are directly embodied in these legal relations, others - through other legal relations. The sources of parliamentary procedures have been singled out. It was found out that the sources of parliamentary procedures belong to a single system of constitutional-legal norms, which determine the status of the legislature, its internal and external relations and, ultimately, form parliamentary law. The functions and types of parliamentary procedures have been described. It is noted that the functions of parliamentary procedures are the main directions and activities of the legislature that reflect the essence, content and purpose of the Verkhovna Rada of Ukraine as the sole legislature in the state and society.

The practical aspects of ensuring the implementation of parliamentary procedures have been reviewed. In particular, the informational and analytical support of parliamentary procedures is determined. It is noted that the information resources (information) of the parliament as objects of parliamentary procedures are the information resources of Ukraine. They are protected by law on equal terms with other types of resources and are subject to the jurisdiction of Ukraine. The information resources of the parliament are aimed at ensuring the informational sovereignty of Ukraine – the

completeness of power to establish the information order within the state and the independent right of the state to create, transmit and use information without the external interference. It is concluded that the informational support of parliamentary procedures is a set of tools, methods and ways of finding, obtaining, documenting, processing, coding, transmitting and storing information about the state and dynamics of the parliament; the process of meeting the needs of users of such information.

It was found out that the analytical support of parliamentary procedures is a system of data collection, which involves grouping the information in the right context for the needs of the implementation of functions by parliament. At the same time, analytical procedures make it possible to detail information due to purposeful organized activities of persons responsible for the collection, processing and analysis of internal and external information necessary for the work of the legislature. It is emphasized that analytical support allows to obtain a quantitative and qualitative assessment of the current state and changes occurring in the object of analysis. It makes it possible to predict development trends of both undesirable and progressive phenomena. On the basis of various research methods, variants of legislative and organizational decisions are developed, which make it possible to slow down the development of negative tendencies and create favorable conditions for the progressive sustainable development of parliamentary activity.

The problems of implementation of parliamentary procedures in Ukraine have been outlined and the ways of their improvement have been suggested. In particular, emphasis was placed on raising the legal culture and legal awareness of the subjects of parliamentary procedures, through participation in reforming the organization and activities of public authorities and local governments; reforming the organization of elections to representative bodies of government through the use of one or another type of electoral system; increasing the role of civil society institutions in legislative activity, implementation of the constitutional status of the parliament as a single body of legislative power, etc.

Key words: parliament, parliamentarism, parliamentary procedures, constitution, democracy, parliamentary hearings, parliamentarians, parliamentary practice, legislative power, regulations, competence, legal consciousness, legal culture.

Підписано до друку 12.03.2021 р. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 0,8. Тираж 100 прим. Зам. № 2/12-03.
Видавництво УжНУ «Говерла».
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
Телефон +38 (095) 212 7679